

NOMINASJON NORGES DOKUMENTARV: BORGERBOK FOR BERGEN 1551-1751

DEL A: GRUNNLEGGENDE INFORMASJON

3.1: SAMMENDRAG MED BESKRIVELSE AV DOKUMENTET

3.1.1: Kort beskrivelse av dokumentene

Borgerbok for Bergen 1551-1751 er en av få arkivkilder som overlevde bybrannen i Bergen 1702. Boken hører til magistratens arkiv. Den er landets eldste originale borgerbok og er slik unik. Boken illustrerer kjernen i tidens norske samfunn som var en fordeling av privilegier, i siste instans fra kongen. Borgerboken forteller hvem som fikk anledning til å ta del i en bys privilegier. Samtidig gjelder protokollens en viktig periode i Europa hvor borgerskapet ble mer sentral og gradvis overtok rollen som nasjons- og kongestøttende element fra adelen.

Protokollen gir opplysninger om den del av befolkningen som i privilegiesamfunnets tid hadde rett til å drive borgerlig næringsvirksomhet i Bergen, - handel, håndverksvirksomhet og skippervirksomhet. Borgerboken er en uvanlig viktig kilde til immigrasjon, innenlands migrasjon, navneskikker, byens yrker etc. De nordnorske fiskeriene var av grunnleggende nasjonal betydning. Borgerboken er viktig bl.a. for rollen til den gruppen av norske handelsmenn som gradvis overtok hanseatenes plass i finansieringen av fisket og som avtakere av fiskeproduktene.

Bergen hadde i den aktuelle perioden både nasjonal og internasjonal betydning. Borgerboken gir informasjon som er viktig ikke minst for tema som har nasjonal betydning (handel, håndverk, borgerskap). Mange av personene som nevnes hadde også viktige funksjoner andre steder, særlig på Vestlandet og i Nord-Norge, og i oppbyggingen av det norske borgerskapet. På grunn av bokens sentrale betydning er den digitalisert og transkribert, og det arbeides med en vitenskapelig kildeutgivelse.

3.2: OPPLYSNINGER OM SØKER

3.2.1: Navn på søker

Søker er Bergen Byarkiv.

3.2.2: Søkers tilknytning til den nominerte dokumentarven

Bergen Byarkiv er eier av protokollen Borgerbok for Bergen 1551-1751.

3.2.3: Ansvarlig for nominasjonsprosessen

Avdelingsleder Avdeling for depot og katalog ved Bergen Byarkiv, Knut Geelmuyden, som også er kontaktperson.

3.2.4: Kontaktinformasjon

Knut Geelmuyden, avdelingsleder Avdeling for depot og katalog, Bergen Byarkiv
Telefon: 41 43 99 19
E-post Knut.Geelmuyden@Bergen.kommune.no

3.3: IDENTIFIKASJON OG BESKRIVELSE AV PROTOKOLLEN

3.3.1: Navn og identifikasjonsdetaljer

Navn: Borgerbok for Bergen 1551-1751
Arkivhenvisning: Bergen Byarkiv, A-0651 Bergen magistrat Hb 1 Borgerbok for Bergen 1551-1751

3.3.2: Beskrivelse av dokumentene

Borgerbok for Bergen 1551-1751 er Bergens eldste kjente borgerbok, bestående av ett bind.

Boken er produsert av Bergen bys kommunale myndigheter, og har gjennom århundrene tilhørt og blitt oppbevart i byens arkiver. Den var en tid trukket ut av arkivene og deponert ved Universitetsbiblioteket i Bergen. Etter opprettelse av institusjonen Bergen Byarkiv ble boken tilbakeført til kommunen.

Innbindingen, som trolig er fra ca. 1600, er meget kunstferdig utført men har et par skader. Bokblokken er i god stand, med unntak av en restaureringspåført skade langt fremme. Papir og skrift er stort sett meget godt bevart, men noe skrift er i ferd med å svekkes. Totalt er boken godt bevart og bærer sin høye alder meget godt. Boken gir en stor opplevelse av alder og sjeldenhet for personene som ser den.

Bokens innhold består av lister for hver bokstav i alfabetet med opplysning om enkeltpersoner og deres borgerskap i Bergen. De eldste delene av listene er estetisk meget pene og preget av mange 1500-talls håndskrifter. Trolig er disse delene av boken avskrift av eldre, løse lister som omkring 1600 ble sortert alfabetisk (forbokstav) og skrevet inn i protokollen. Deretter er boken ført fortløpende for de nye borgerne. De yngste delene av protokollen har skrift som er tett og mer krevende å lese.

Den eldste borgerboken inngår i en sammenheng med fortsettende protokoller frem til 1869, attester fremlagt ved borgerskapservervelse 1805 - 1869 og innleverte borgerbrev 1720 - sent 1800-tall.

Protokollen er ved behov tilgjengelig for publikum. Av bevaringshensyn forsøkes den skjermet ved å la publikum bruke en digital utgave og ved at det arbeides med en moderne kildeutgivelse. En eldre kildeutgivelse ble produsert på 1800-tallet, men oppfyller ikke moderne og vitenskapelige kvalitetskrav.

Borgerboken forsøkes også skjermet ved at den oppbevares i en spesiallaget eske, for å unngå at den utsettes for unødvendige belastninger og skader. For å unngå unødvendige belastninger på papirfibrene oppbevares den liggende, i motsetning til vanlig norsk og vesteuropeisk arkivpraksis, som har arkivmaterialet stående av praktiske hensyn. Volumet oppbevares i et arkivmagasin med høy grad av innbrudd- og brannsikkerhet, og i et nøye regulert og kontrollert klima tilpasset papirarkiver.

Borgerboken er omtalt på Bergen Byarkivs nettside, under følgende lenke:
<https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/bergen-byarkiv/3665/article-22773> Her finnes også lenker til digital utgave av protokollen, som viser bilder av innbinding og alle sidene i protokollen.

Bibliografi:

Om borgerboken:

Bergen borgerbok 1752 - 1865. Utgitt av Bergens historiske forening ved A.M.Wiesener.
Bergen 1917-23

Nicolaysen, N. (1878) *Bergens borgerbog 1550-1751.* Werner & Co.s Bogtrykkeri, Kristiania
<http://www.oppslagsverket.no>, temaord "Borgerskap"

Undersøkelser som har hatt borgerboken som sentral kilde (et lite utvalg):

Achelis, T.O (1933) *Bremer im Bürgerbuch der norwegischen Stadt Bergen 1550 - 1865.*
(Blätter der "Maus", Bremen 1933 nr. 9 s. 1-13)

Aurenes, O (1943) *Rogalendinger som har teki borgarskap i Bergen. Utdrag av Bergens borgerbok 1550-1865.* Ved ... (Rog.hist.lag årsskr. 29(1943) s. 8-19.)

Kolltveit, O. (1943) *Hardingar som har løyst borgarskap i Bergen 1550 - 1865.* (Hard. 1943)

Mellingen, Svein (1965) *En studie i innflyttingen av borgere til Bergen: en analyse av de personer som vant borgerskap i perioden 1692-1815, med henblikk på fødested og yrkesfordeling i Bergen.* Hovedoppgave, Universitetet i Bergen

Nedrebø, Yngve (u.å) *Frå Skandinavias største by til strilane sin hovudstad. Om folketalsutvikling og befolkningsgrupper i Bergen 1600-1900.*
<http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Bergen/Nettartikler/Befolkninga-i-Bergen-1600-1900>

Referanser:

Arne Solli, førsteamanuensis, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap,
Universitetet i Bergen
Telefon: 55 58 89 50
E-post: Arne.Solli@ahkr.uib.no

Frode Ulvund, førsteamanuensis, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen
Telefon: 55 58 32 07
E-post: Frode.Ulvund@ahkr.uib.no

Geir Atle Ersland, professor, Centre for Medieval Studies
Telefon: 55 58 29 44

E-post: geir.ersland@cms.uib.no

Ole Jørgen Johannessen, førsteamanuensis, Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, Universitetet i Bergen

Telefon: 55 58 24 97

E-post: Ole-Jorgen.Johannessen@lle.uib.no

3.4: BEGRUNNELSE FOR INNSKRIVELSE I NORGES DOKUMENTARV

3.4.1: Autentisitet

Borgerboken 1551-1751 er dokumentert autentisk. Den har en kontinuerlig historie i Bergen som ikke gir rom for forfalskning. I tillegg er protokollen nå under vitenskapelig vurdering og utredning av Ole Jørgen Johannessen, førsteamanuensis ved Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, Universitetet i Bergen. Håndskrifter, vannmerker, innbinding etc. bidrar også til å dokumentere autentisiteten.

3.4.2: Protokollens betydning for Norge

Den eldste borgerboken i Bergen er unik og uerstattelig i nasjonal sammenheng. Ingen andre norske byer har en tilsvarende kilde fra så langt tilbake. Boken var Bergens viktigste arkivstykke. Dens betydning blir illustrert ved at da byens rådhus brente i 1702, var dette det eneste arkivstykket som ble prioritert å redde ut, sammen med en lovsamling. Protokollen dokumenterer kjernen i byens virksomhet, d.v.s. handel og håndverk og hvem som hadde tillatelse til å utføre dette. Den viser også byens store internasjonale betydning i den aktuelle perioden som det ene hjørnet i den viktige interne europeiske trekanthandelen mellom Baltikum (korn), Spania (salt) og Bergen (tørrfisk fra Nord-Norge). Bergen var i den tidlige perioden landets viktigste internasjonale handelsby (uten derved å se bort fra betydningen av bl.a. internasjonal trelasthandel fra Sør- og Østlandet). Byen hadde stor nasjonal betydning ved sin oppbygging av borgerskapet og sin sentrale rolle som handelssentrum, finansiering av fiskeriene i Nord-Norge og sitt internasjonale kontaktnett.

3.4.3: Tid, sted, mennesker, tema etc.

Tid: Protokollen er med god margin den eldste bevarte av sin type i Norge, i tillegg til at den ved sin alder (innhold fra 1551 og bok fra ca.1600) representerer en vesentlig aldersverdi.

Sted: Som nevnt ovenfor var dette i 1702 ansett som det viktigste arkivstykket for byen Bergen. Boken var sterkt knyttet til handelen som ga Bergen sin nasjonale og internasjonale betydning.

Mennesker: Boken dokumenterer grunnleggende sosiale, handels- og håndverksmessige aspekter i bysamfunnet. Svingningene i antall nye borgerskap og hvor borgerne kom fra, illustrerer svingninger i byens utvikling og i dens sentrale næringer. Samtidig forteller protokollen hvor viktige deler av det norske borgerskapet ble rekruttert fra. Boken er således en uomstøttelig kilde til historien om borgerne både som individer og som næringsgrupper.

Emne og tema: Kilden gir kunnskaper om den historiske utviklingen av Bergen, som handel, håndverk, immigrasjon, navneskikker, internasjonale forbindelser etc. Den er videre en sentral kilde til borgerskapsinstitusjonens rolle og praksis i Europa.

Form og stil: Kilden har både estetisk, stilistisk og lingvistisk (særlig om navn) verdi. Dette er likevel av begrenset betydning i forhold til verdien som historisk kilde: Det ytre og visuelle er viktig, men kildens innhold er unikt og uomstøttelig.

3.4.4.: Unikhet, integritet, trussel og bevaring

Unikhet: Borgerbok for Bergen 1551-1751 er unik i sin type, alder og innhold. Den er eneste representant av sin type fra denne tidlige perioden i Norge. Med sitt innhold er boken uomstøttelig. Protokollen er for øvrig et unikt eksempel på en kildetype. I den grad andre har eksistert i den tidlige perioden så har de gått tapt. Kun fra nyere tid finnes andre eksemplere.

Integritet: Protokollen er fullstendig, intakt og uendret. Den er meget godt bevart, og de få skadene er begrenset og ikke uventet i forhold til kildens høye alder.

Truet: Kilden er godt sikret, og det arbeides med ytterligere sikring. Et problem er at noe av bokens skrift er i ferd med å svekkes.

Bevaringsplan: Borgerboken er blant Bergen Byarkivs prioriterte kilder, med stort fokus på vern og bevaring. Den er tilgjengeliggjort digitalt, men det er behov for mer synliggjøring av denne digitale utgaven. Kilden er også transkribert. Det arbeides med en vitenskapelig kildeutgave av boken, med både billedmessig og tekstmessig tilgjengeliggjøring av innhold og en vitenskapelig utredning om dens historie, innhold og verdi.

3.5: JURIDISKE FORHOLD

3.5.1: Navn og kontaktinformasjon på eier av dokumentene

Borgerboken eies av Bergen Byarkiv.

3.5.2: Navn og kontaktinformasjon på forvaltere av dokumentene

Borgerboken forvaltes av byarkivets avdeling for Depot og katalog.

Kontakt:

Avdelingsleder Knut Geelmuyden

Telefon: 41 43 99 19

E-post: Knut.Geelmuyden@Bergen.kommune.no

3.5.3: Annen rettslig status

Eierskap: Bergen Byarkiv er en etat under Bergen kommune. Borgerboken er et element i Bergen kommunes arkiver. Det overordnede eierskapet ligger således hos Bergen kommune, men forvaltes av etaten Bergen Byarkiv.

Tilgang: I prinsippet er boken offentlig tilgjengelig. Av hensyn til bevaring forsøkes tilgangen begrenset ved å gjøre kildens innhold både bildemessig og tekstmessig tilgjengelig for et stort publikum. Målsettingen er at dette skal skje både i bokform og på internett.

Opphavsrett til dokumentene: Borgerboken er skapt av offentlige myndigheter. Dette samt kildens høye alder gjør at bruk ikke er bundet av opphavsrett.

Administrativt ansvar: Bergen Byarkiv

3.6: BEVARINGSPLAN

3.6.1 Inngår dokumentene i en bevaringsplan?

Borgerbok for Bergen 1551-1751 er en kommunal arkivsak. Bevaring er derved styrt av arkivloven og arkivforskriftene. Lovverket påbyr i utgangspunktet bevaring og forbyr kassasjon av offentlig arkivmateriale uten at hjemmel for kassasjon fremgår av lov- og regelverk eller tillates av Riksarkivaren. Det betyr at lovverket i denne sammenheng fremstår som en bevaringsplan for eldre offentlig arkivmateriale.

De fysiske, sikringsmessige og klimatiske forholdene i arkivmagasinet hvor kilden oppbevares oppfyller det arkivfaglige lovverkets strenge krav.

Bergen Byarkiv har noe konserveringskunnskap, men ingen konserveringsekspertise. I øyeblikket utføres ikke fysisk konservering på stedet. Tiltak konsentreres om forebygging og tilsyn.

Ytterligere bevaringsplan er ikke produsert, men det planlegges å lage en prioriterings- og handteringsplan for krisesituasjoner.

3.7: Konsultasjon og samtykke

Søknaden er innlevert av arkiveier Bergen Byarkiv og forvalter avdelingsleder Knut Geelmuyden.

DEL B: TILLEGGSINFORMASJON

3.8: Vurdering av risiko

Kilden er godt beskyttet og er under gode oppbevaringsforhold. Den største trusselen vil være bruksslitasje. Det motvirkes ved å begrense bruken ved tilgjengeliggjøring av kildens innhold på andre måter enn ved originalen. Boken er derfor ikke utsatt for stor risiko.

3.9: Vurdering av bevaring

Dokumentets fysiske tilstand og bevaringssituasjon er beskrevet ovenfor.

Gjennom sin historie har kilden det meste av tiden vært utsatt for svært skiftende temperatur og luftfuktighet, men forholdene er nå gode.

3.10 Resultatet av nominasjonen

Vårt formål med å få Bergens borgerbok 1551-1751 innskrevet i Norges dokumentarv er å oppnå et større fokus på denne viktige kilden, både blant forskere, politikere, presse og publikum forøvrig. Ved et økt fokus hos disse gruppene ønsker vi å sikre oppmerksomhet om kilden og dens gode bevaring, inkludert fullføring av viktige sikringstiltak. Men det viktigste er at oppmerksomheten vil bidra til spredning av den kunnskap som kilden kan gi om fortidens samfunn og virksomhet.

Denne nominasjonen er presentert av:

Navn: KNUT GEELMUYDEN

Signatur..... Dato 15. september 2011